

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Elo Sihv

**Õigeusu institutsioonide olukord Ukrainas kolme
kriisiperioodi vältel**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Alar Kilp, PhD

Tartu 2020

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Elo Sihv, 18. mai

.....

Kaitsmine toimub/kuupäev/ kell/kellaaeg/
...../aadress/ auditooriumis/number/.

Retsensent: /nimi/ (...../teaduskraad/),
..... /amet/

Lühikokkuvõte

Ukraina riigi alad on rohkem kui tuhat aastat olnud õigeusu mõjusfääris. Tavaliselt toob riigis esinev kriisiperiood muutusi peale riiklike institutsioonide ka ühiskondlikul ja religioosel tasandil. Ukrainas on viimase 100 aasta jooksul olnud kolm kriisiperioodi (1917-1921, 1991-1996, 2014-2019), mil lisaks riigi tekkele ja arengule on tekkinud ning kadunud erinevad õigeusu kirikud. Mitme õigeusu kiriku eksisteerimine samal territooriumil on olnud konfliktide ja keerulise läbisaamise põhjuseks nii kiriku ja riigi, kirikutevahelistes kui ka kirikusisestes suhetes. Õigeusu kiriku ja Ukraina sise- ja välispoliitikaga on seotud tugevalt Venemaa. Kõik kolm kriisiperioodi on olnud Venemaal toimuvatest sündmustest ja otsustest tingitud või vastureaktsioon nendele.

Lõputöö eesmärk on uurida, milline on olnud õigeusu institutsioonide olukord Ukrainas eelnevalt nimetatud kolme kriisiperioodi vältel. Töös on kaks uurimisküsimust, mis mõlemad saavad töö lõpuks vastuse.

Esimeses osas on teoreetiline raamistik, mis annab ülevaate õigeusust Ukrainas ja Ukraina ajaloost kolmel perioodil. Teine osa hõlmab endas metodoloogiat töö kirjutamise kohta. Kolmas osa on analüüs, kus tehakse järeldused varasemalt kirjutatud uurimuse põhjal.

Kokkuvõtteks järeldub, et igal kriisiperioodil on õigeusu institutsioonid olnud mõjutatud ümbritsevast poliitilisest keskkonnast. Kirikuid on kasutatud poliitilistel eesmärkidel ja see on tekitanud pingeid nii kirikutesiseselt ja -väliselt, kirikute ja riigi vahel ning Ukraina ja Venemaa vahel.

Sisukord

Sissejuhatus	7
1. Teoreetiline raamistik.....	9
1.1 Õigeusk	9
1.1.1 Õigeusu kiriku ajalugu Ukrainas.....	9
1.1.2 Õigeusklikud Ukrainas.....	12
1.2 Lühülevaade Ukraina ajaloost kriisiperioodidel	13
1.2.1 Periood 1917-1921	13
1.2.2 Periood 1991-1996	14
1.2.3 Periood 2014-2019	15
1.3 Kriisi definitsioon	17
2. Metodoloogia	19
3. Õigeusu institutsioonide olukord ja suhted kriisiperioodidel	20
3.1 1917-1921	25
3.2 1991-1996	27
3.2.1 Kirikutevahelised ja -sisesed suhted	27
3.2.2 Riigi ja kirikutevahelised suhted	28
3.3 2014-2019	30
3.3.1 Kirikute ja riigi läbisaamine Maidani protestide ajal ning hiljem.....	30
3.3.2 Ukraina Õigeusu Kirik	31
3.3.3 Kirikutevahelised ja -sisesed suhted	34
3.4 Religioon Ukraina seadustes	35
Kokkuvõte	37
Kasutatud kirjandus.....	39
Summary	44

Lühendid

- *The Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate* (UOC-KP) ehk Kiievi Patriarhaadi Ukraina Õigeusu Kirik (KPUÕK);
- *The Ukrainian Autocephalous Orthodox Church* (UAOC) ehk Ukraina Autokefaalne Õigeusu Kirik (UAÕK);
- *The Orthodox Church of Ukraine* (OCU) ehk Ukraina Õigeusu Kirik (UÕK). Loodi 2018. aasta detsembril kahe eelneva kiriku ühinemisel;
- *The Ukrainian Orthodox Church* (UOC); *the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate* (UOC-MP) ehk Moskva Patriarhaadi Ukraina Õigeusu Kirik (MPUÕK);
- *The Ukrainian Greek Catholic Church* (UGCC) ehk Ukraina Kreekakatoliku Kirik (UKK);
- *The Russian Orthodox Church* (ROC) ehk Vene Õigeusu Kirik (VÕK);
- Euroopa Liit (EL);
- Lääne-Ukraina Rahvavabariik (LURV);
- Ukraina Rahvavabariik (URV);
- Ukraina Nõukogude Sotsialistlik Vabariik (UNSV).

Tabelid

Tabel 1: Uurimismudel..... 18

Tabel 2: Tunnused vastavalt ajaperioodile..... 24

Sissejuhatus

Religioon on poliitikas alati mingil määral rolli mänginud. 21. sajandi Eestis võib jääda mulje, et religioossusel ei ole inimeste elus väga suurt tähtsust. Poliitilistel otsustel ei ole religioossed arvamused üldiselt olulised. Kõigis riikides ja ühiskondades samamoodi ei ole. Religioonil on alati olnud võim inimesi liita või lahku viia. Pärast 20. sajandil toimunud sekulariseerumist on religiooni osatähtsus inimeste eludes ja poliitikas taas tõusma hakanud.

Käesolevas bakalaureusetöös proovitakse leida vastust küsimusele, milline on olnud õigeusu kiriku(te) olukord Ukrainas kriisiolukordades. Õigeusk on Ukrainas kõige laiemalt levinud usk ja sellel on riigis väga tugev ajalooline ning kultuuriline taust.

Ukraina ja sealne poliitika on valitud töö teemaks, sest viimasel kümnendil on Ukraina olnud üks enimräägitud riikidest Euroopas. Samuti mängib õigeusk Ukrainas suuremat rolli kui näiteks Eestis. 2013. aasta lõpus algasid riigis massimeeleavaldused, mis 2014. aasta alguseks jõudsid riigis võimu vahetumiseni. Seda segaduste aega kasutas ära Venemaa, okupeerides Krimmi poolsaare 2014. aasta kevadel ja alustades sõjalist konflikti Ida-Ukrainas.

Selle uurimuse eesmärk on leida, milline on olnud õigeusu kirikute olukord kriisiperioodidel. Nendeks olukordadeks on situatsioonid, kui riigis on olnud sõjaseisukord või kui riigis on vahetunud võim/valitseja(d). Kriisiolukordadeks on kolm perioodi: 1917-1921, 1991-1996 ja 2014-2019.

Esimene periood 1917-1921 on valitud, sest selles ajavahemikus üritati luua iseseisvat Ukraina riiki ja riigis sõdisid mitmete erinevate riikide armeed. Teine periood 1991-1996 tuleneb iseseisvumisest ja selle järgnenud aastatest, kuniks 1996. aastal võeti vastu Ukraina põhiseadus. Kolmas ajaperiood tuleneb 2014. aastal alanud sõjalisest konfliktist Ukraina riigi ja separatistide vahel, mis 2019. aasta lõpuga ei olnud veel lahendust saanud.

Lõputöö uurimisülesandeks on saada vastus püstitatud uurimisküsimustele. Esimeseks uurimisküsimuseks on: „kas õigeusu institutsioonid olid mõjutatud kriisiperioodidel

ümbritsevast poliitikas toimuvast?“ Teiseks uurimisküsimuseks on: „millised olid õigeusu kirikute suhted omavahel, Ukraina riigi ja Venemaaga?“

Töö koosneb esiteks teoreetilisest osast, mis on omakorda jagatud kaheks alapeatükiks: 1) religiooni ja õigeusu mõistete seletamine ning religioon Ukrainas; 2) lühiülevaade poliitilisest olukorrast Ukrainas eelnevatel mainitud kolmel kriisiperioodil. Teine peatükk hõlmab endas ülevaadet metodoloogiast, mida kasutati töö analüüsi osa kirjutamiseks. Kolmas peatükk on analüüs, kus võrreldakse õigeusu kirikute olukorda kolmel kriisiperioodil riigisiseste, riigiväliste ja kirikute omavaheliste suhete põhjal.

Kuigi töö teemaks on õigeusu institutsioonide olukord Ukrainas, on töös mainitud palju Venemaad. Sündmused Ukrainas on sageli olnud mõjutatud suuremal või vähemal määral Venemaa välispoliitilistest otsustest. Ukraina sisepoliitilisi otsuseid on raske eraldada Vene mõjust. Ukraina õigeusu kirik oli pikka aega Moskva patriarhaadi jurisdiktsiooni all ja on keeruline kirjeldada Ukraina õigeusu kiriku ajalugu ning tänapäevast olukorda, ilma et mainitaks Venemaad. Seetõttu esineb töös palju infot Venemaa kohta.

Samamoodi on ajaloolisi sündmusi kirjeldades hõlmatud ka sündmusi töö ajaperioodide raamistikest väljast poolt. Töös kirjeldatud sündmused olid üldjuhul pikkade riigisiseste ja välisriiklike pingete kulminatsiooniks. Seetõttu kattuvad kolmandas peatükis omavahel erinevad näitajad – kirikutevahelised suhted, kirikute ja Ukraina riigi vahelised suhted, Ukraina ja Venemaa vahelised suhted jne.

1. Teoreetiline raamistik

Religiooni mõistel ei ole ühest seletust. Mõne kohaselt peab leiduma mingi üleloomulik jõud, millesse uskuda. Teise definitsiooni kohaselt võib seda pidada traditsioonide, reeglite ja rituaalide süsteemiks. Kui keskenduda ainult religiooni funktsioonidele, siis võib juhtuda, et kaasatakse liiga palju omadusi (Sauchelli, 2016, 68). Kui religiooni defineerida ükskõik millise sotsiaalse grupeeringuna, mis tekitab kogukonnatunnet, siis võib pidada jalgpallimeeskonna fänne või kommunismi samuti religiooniks (Sauchelli, 2016, 68). Üldiselt võib täheldada, et religioonile on omane kogukond, traditsioonid, usk millessegi transtsendentsesse ja sageli mingisugune institutsionaalne struktuur.

Kuigi töö ülesandeks on uurida õigeusu kirikute olukorda Ukraina sisepoliitikas, on siin töös kirjeldatud ka Ukraina suhteid teise riigi – Venemaaga. Õigeusk on Ukrainat sajandeid sidunud Venemaaga ja seega ei ole võimalik uurida Ukraina õigeusku ning selle mõju ilma teadmisteta Venemaa rollist ajaloolistes sündmustes. Samuti on Venemaa poliitilised otsused mõjutanud Ukraina sise- ja välispoliitikat ning selle mõju on olnud näha 21. sajandil toimivas Ukraina ja Venemaa vahelises sõjas.

1.1 Õigeusk

1054. aasta kirikulõhe tagajärjel ida- ja läänekiriku vahel jagunes kristlik maailm õigeusklikuks ja katoliiklikuks (Kormina & Naumescu, 2020, 7). Õigeusk kuulub idakirikusse ja see on levinud peamiselt Venemaal, Ida-Euroopas ja Balkanil. Õigeusu kirikul on ajalooliselt välja kujunenud oikumeenilised patriarhaadid Konstantinoopolis, Venemaal, Armeenias, Etioopias, Egiptuses ja Süürias.

1.1.1 Õigeusu kiriku ajalugu Ukrainas

Kiievi Rusi riik ristiti 988. aastal (Wasyliw, 2007, 305). Varases Kiievi kirikus loodi suhted Konstantinoopoli oikumeenilise patriarhiga rohkem kui tuhat aastat tagasi (Wasyliw, 2007, 305). Konstantinoopoli languse ja osmanitele allajäämise tagajärjel sai Kiievi metropoliit suurema administratiivse autonoomia (Wasyliw, 2007, 305). Metropoliit arenes ja oli tunnistajaks Ukraina usukultuuri arengule 16. ja 17. sajandil (Wasyliw, 2007, 305). Petro Mohyla juhtimisel tegi Ukraina õigeusu kirik 17. sajandil

läbi kultuurilise ja intellektuaalse taassünni (Wasyliw, 2007, 305). Mõjutatud Kreeka liturgiliste traditsioonide säilitamisest ja Lääne kirikureformidest, sai Kiievist Ida Õigeusu Kiriku jaoks oluline keskus, mida kutsuti mõnikord teiseks Jeruusalemmaks (Wasyliw, 2007, 305).

Moskva suurvürstiriik (*Russian Muscovite State*) annekteeris 17. sajandi teisest poolest 18. sajandini Ukraina alad (Wasyliw, 2007, 305). 1686. aasta juunis läks Kiievi õigeusu kirik osaliselt Moskva patriarhaadi jurisdiktsiooni alla oikumeenilise patriarh Dionysius IV allkirjastatud otsusega (Liik et al. 2019, 26). Moskva patriarhaati reformeeriti, või nagu mõnikord öeldakse – „ukrainiseeriti“ (Wasyliw, 2007, 305). Ukraina teoloogid tõstsid Moskva kiriku liturgilist ja intellektuaalset staatust märkimisväärselt (Wasyliw, 2007, 305).

Territoriaalsetele anneksioonidele järgnes kiriku allutamine Moskva patriarhile 1681. aastal (Wasyliw, 2007, 306). Kiievi kirik, mis oli kunagi olnud autonoomne, kaotas lõplikult oma jurisdiktsioonivabaduse (Wasyliw, 2007, 306). 19. sajandil sai Ukraina õigeusu kirikust kanal tsaaririigi venestamispoliitikale (Wasyliw, 2007, 306). Suurem osa ukrainlaste enamusega aladele määratud piiskoppidest pärines Suur-Venemaa (*Great Russia*) aladelt (Wasyliw, 2007, 306). Põlisukrainlastest piiskopid saadeti teenima väljaspool Vene piire Venemaale kuuluvatele aladele (Wasyliw, 2007, 306). Vaimulikest said Vene impeeriumi teenrid (Wasyliw, 2007, 306).

1917.-1921. aastatel toimunud revolutsioonilised lahingud ja murrangud jätsid jälje Ukraina õigeusu kirikule (Wasyliw, 2007, 306). Katsed luua õigeusu kirikut vabana Vene domineerimisest ebaõnnestusid pideva sõjategevuse tõttu ja kuna poliitiline olukord oli ebasoodne ja -kindel (Wasyliw, 2007, 306). Vaenutegevus lakkas 1921. aastal ja tegevus iseseisva Ukraina õigeusu kiriku loomiseks jätkus (Wasyliw, 2007, 306). Sobor ehk usujuhtide konverents toimus 14.-30. oktoobril 1921. aastal Kiievis (Wasyliw, 2007, 306). Konverentsil kehtestati ametlikult kiriku kaanonid ja resolutsioonid uue Ukraina Autokefaalse Õigeusu Kiriku loomiseks (UAÕK), mida juhtis metropoliit Lypynskyi (Wasyliw, 2007, 306). Konverentsil kuulutati Kiievi metropoolia ülevõtmine Moskva patriarhaadi poolt 17. sajandil ebaseaduslikuks (Wasyliw, 2007, 306). Samuti otsustati, et teenistustel peab kasutama ukraina keelt, asendades sellega varasema arhailise vana- või kirikuslaavi keele (Wasyliw, 2007, 306).

Stalini juhtimine tõi kaasa iseseisva Ukraina Autokefaalse Õigeusu Kiriku institutsionaalse hävitamise (Wasyliw, 2007, 307). Iseseisva kiriku ideaale jätkati peamiselt Põhja-Ameerikasse ja Euroopasse toimunud väljarännanute poolt (Wasyliw, 2007, 307). Moskva patriarhiga seotud ja tähelepanelikult jälgitaval ning rangelt piiratud Vene õigeusu kirikul lubati Nõukogude Ukrainas ja Nõukogude Liidus jätkata (Wasyliw, 2007, 307).

Kommunistliku režiimi mandumine 1980ndate aastate lõpus aitas kaasa Vene õigeusu kirikute detsentraliseerimisele (Shlikhta, 2016, 123). Lõpptulemuseks oli idakristlike kirikute teke iseseisvas Ukrainas (Shlikhta, 2016, 123). Tekkisid erinevad kirikud: Moskva Patriarhaadi Ukraina Õigeusu Kirik (MPUÕK), Kiievi Patriarhaadi Ukraina Õigeusu Kirik (KPUÕK), Ukraina Autokefaalne Õigeusu Kirik (UAÕK) ja Ukraina Kreekakatoliku Kirik (UKK) (Shlikhta, 2016, 123). UKK oli loodud juba 1596, kuid 1946. aastal toodi see Stalini käsu tõttu VÕKi alla (Riistan, 2015). 1988 taastati UKK eraldiseisva üksusena (Riistan, 2015). 28. oktoobril 1990. aastal kuulutas Moskva patriarh Aleksei II Moskva patriarhaadi kanoonilise jurisdiktsiooni alla kuuluva Ukraina ortodoksse kiriku iseseisvuse ja enesevalitsuse ehk autonoomia (Wasyliw, 2007, 308). Sellega loodi MPUÕK, mis on autonoomne isevalitsev kirik, kuid kuulub VÕKi jurisdiktsiooni alla (Liik et al. 2019, 9). 1992. aastal loodi KPUÕK, mille juhiks sai patriarh Filaret, kes oli varem olnud VÕKi peapiiskop (Liik et al. 2019, 10). UAÕK loodi pärast 1917. aasta Vene revolutsiooni eksiilis ja tegutses Ukraina emigrantide eestvedamisel, kuniks 1990. aastal Ukrainas ennistati (Liik et al. 2019, 10). UAÕK sai ka riikliku ametliku tunnustuse (Riistan, 2015).

Ukraina Kreekakatoliku Kirik praktiseerib ja austab samu idakiriku religioosseid rituaale nagu Ukraina õigeusklikud, kuid kuulub jurisdiktsiooni kohaselt Roomakatoliku Kiriku Bütsantsi harusse ja tunnistab katoliku paavsti (Wasyliw, 2007, 315). MPUÕKi, KPUÕKi ja UAÕKi vahel ei olnud mingeid doktriinilisi erinevusi (Smolkin, 2019). Ainult esimest neist tunnustati kui legitiimset õigeusu kirikut, teised kaks olid skismaatilised ja mittelegitiimsed nii Konstantinoopoli kui ka Moskva patriarhaadi jaoks (Smolkin, 2019). UAÕKi teeb eriliseks, et see ei tunnista ei paavsti ega õigeusu patriarhe (Kilp, 2014). Selle asemel samastub kirik 16. sajandi eelse õigeusu traditsiooniga (Kilp, 2014).

17. aprillil 2018. aastal teatas Ukraina president Petro Porošenko, et oikumeenilise patriarh Bartholomeos I-ga peetavad läbirääkimised olid saavutanud läbimurde seoses autokefaalse staatuse andmisega Ukraina õigeusule (Shestopalets, 2020a, 151). Neid läbirääkimisi oli peetud 2015. aastast saadik, kuid ilma oluliste edusammudeta (Shestopalets, 2020a, 151). Tol korral ei avaldatud läbirääkimiste üksikasju ega Ukraina autokefaalia korraldamise tegelikke tingimusi (Shestopalets, 2020a, 151). Vaatamata täpsustuste puudumisele sai sellest teadaandest oluline pöördepunkt, mis tõi endaga kaasa mõned paradigmaatilised muutused riigi ja kiriku vahelises diskursuses (Shestopalets, 2020a, 151).

2018. aasta sai üheks kõige tormilisemaks ja dramaatilisemaks perioodiks iseseisva Ukraina usuajaloos (Shestopalets, 2020a, 150). Eelkõige hõlmas see suuri muutusi Ukraina õigeusus, mis oli püsinud suhteliselt stabiilsena rohkem kui kaks aastakümnet (Shestopalets, 2020a, 150). See tähendas Konstantinoopoli patriarhaadi uut tulemist Ida-Euroopa piirkonda olulise religioosse osalejana, kus oli sajandeid valitsenud Vene Õigeusu Kirik (Shestopalets, 2020a, 150). Sündmused jõudsid haripunkti 2018. aasta 15. detsembril, kui Ukraina Autokefaalne Õigeusu Kirik (UAÕK) ja Kiievi Patriarhaadi Ukraina Õigeusu Kirik (KPUÕK) ühine nõukogu kuulutasid nende usuorganisatsioonide ühendamise uueks struktuuriks – Ukraina Õigeusu Kirikuks (UÕK) (Shestopalets, 2020a, 150-151). 2019. aasta alguses 6. jaanuaril sai uue kiriku vastvalitud metropoliit Epifanius autokefaaliat tunnistava *tomose* Istanbulist oikumeeniliselt patriarh Bartholomeos I-lt (Shestopalets, 2020a, 151). See oli pidulik sündmus, mis viis lõpule Ukraina kiriku ametliku tekkimise (Shestopalets, 2020a, 151).

1.1.2 Õigeusklikud Ukrainas

2014. aasta uuringu kohaselt pidas 76% ukrainlastest end usklikeks, kellest omakorda 70,2% pidas end õigeusklikeks (Shlikhta, 2016, 124). Kõige rohkem identifitseeriti end „lihtsalt õigeusklikuna“ (28,1%), teisel kohal oli end KPUÕKi liikmena identifitseerijad 22,4%-ga (Shlikhta, 2016, 124). Järgnesid MPUÕKi ja UAÕKi liikmed vastavalt 17,4% ja 0,7% (Shlikhta, 2016, 124). Ukraina on maailmas kolmas kõige kõrgema õigeusklike arvuga riik (35 miljonit) (Masci, 2019). Õigeusk on Ukrainas seotud poliitilise elu ja rahvusidentiteediga (Masci, 2019). 51% kõigist ukrainlastest ütleb, et mingil määral on oluline, et inimene oleks õigeusklik, et ta oleks ka tõeline ukrainlane (Masci, 2019). 48%

riigi elanikest ütlevad, et usujuhtidel on vähemalt mingi mõjuvõim poliitilistel teemadel, kuigi 61% eelistaksid, et see poleks nii (Masci, 2019).

2015. aastal läbiviidud uuring, kui Ukraina õigeusu kirik oli veel Vene Õigeusu Kiriku jurisdiktsiooni all, ütles, et 46% Ukraina õigeusklikest nägid Ukraina usujuhtides enda vaimseid juhte (Masci, 2019). Vaid 17% nägi kõrgeima võimuna Moskva patriarh Kirilli, kes tol hetkel oli veel juriidiliselt ukraina õigeusklike kõrgeim vaimulik juht (Masci, 2019).

1.2 Lühülevaade Ukraina ajaloost kriisiperioodidel

1.2.1 Periood 1917-1921

Aastad 1917-1921 olid Ukrainas pingelised ja verised. Riigi alasid laastasid sõjalised konfliktid mitmete eri riikide armeede poolt. Enne 1917. aasta Venemaal toimunud revolutsiooni oli enamus Ukrainast Tsaari-Venemaa poolt koloniseeritud olnud enam kui kaks ja pool sajandit (Ford, 2007, 281). Moskva jaoks ei olnud olemas Ukrainat, vaid lihtsalt „Väike Venemaa“ (Ford, 2007, 282). Romanovite dünastia langemine Venemaal tekitas võimuvaakumi, milles mitmed rühmitused ja valitsused võtsid üle kontrolli endise impeeriumi edelaosa üle (Gilley, 2017a, 172). See võimaldas 1917. aastal luua riikliku esindusorgani Kiievis – Keskraada – mis üritas saavutada üheksa valdavalt ukrainakeelse provintsi autonoomiat (Gilley, 2017b, 326).

Ukraina revolutsioon eristus laiemast Vene revolutsioonist, seades ülesandeks riikliku vabanemise saavutamise omaavalitsusliku Ukraina riigi loomise kaudu (Ford, 2007, 285). Liikumises osalesid talurahvas, keskklass ja Ukraina-poolne talupoegkond (Ford, 2007, 285). Oktoobrirevolutsioon ja bolševike sissetung Dniprosse sundisid Keskraadat kuulutama välja iseseisva Ukraina Rahvavabariigi (URV) ning allkirjastama rahulepingu Austria-Ungari ja Saksamaaga (Gilley, 2017b, 326). Keskriigid vabastasid Dnipro Ukraina enamlastest ja ennistasid URVi, kuid asendasid URVi oma režiimiga ja panid ametisse oma nukuvalitseja Pavlo Skoropads'kyi 1918. aasta aprillis (Gilley, 2017b, 326). Selline poliitika kutsus esile talupoegade mässi sama aasta suvel (Gilley, 2017a, 173). Kuigi Keskriikidel õnnestus ülestõus maha suruda, pidid nad pärast esimeses maailmasõjas lüüasaamist oma väed Ukrainast välja viima (Gilley, 2017a, 173). Saksa

Keisririigi lagunemine võimaldas Symon Petliural ja teistel URVi poliitikutel alustada vastuhakku Skoropadski vastu, et taasluua Rahvavabariik 1918. aasta detsembris (Gilley, 2017b, 326). Uus valitsus oli taas sõjas Vene enamlastega (Gilley, 2017a, 173). Ida-Galiitsia provintsis oli ukrainlastel võimalus kuulutada välja Lääne-Ukraina Rahvavabariik (LURV), kuid see viis piirkonna konflikti Poolaga, mille LURV kaotas (Gilley, 2017b, 326).

1919. aasta jaanuaris ühinesid URV ja LURV ning nende väed võitlesid kogu aasta vältel nii Valgete kui ka Punaste armee vastu, kuid ilma suuremate tulemusteta (Gilley, 2017b, 327). Mitmed LURVi väeosad jooksid üle Valgete ja seejärel Punaste poolele, samal ajal kui URV ja Petliura sõlmisid liidu Poolaga (Gilley, 2017b, 327). Bolševikud vallutasid Kiievi, kuid sattusid 1919. aasta kevadel ja suvel maapiirkondades mässu sihtpunktiks väeteenistusse võtmise ja Punaarmee vägivaldsuse tõttu (Gilley, 2017a, 173). See omakorda võimaldas Valgete kindralil Anton Denikinil riik vallutada 1919. aasta keskel, kuid Ukraina talupoegade jaoks ei olnud ka Valgete reeglid vastuvõetavad (Gilley, 2017a, 173). Mässuliste käitumine Valgete vastu andis võimaluse enamlastel taaskord riigi vallutada (Gilley, 2017a, 173). Järjekordne enamlaste okupatsioon tõi endaga kaasa järjekordse sõja URViga, kellega nüüdseks ühinesid mitmed mässulised (Gilley, 2017a, 173). Ka pärast seda, kui bolševikud sundisid peamist Ukraina armeed taanduma Poolasse, õnnestasid mässuliste üksused enamlaste katseid riiki üles ehitada (Gilley, 2017a, 173). Veel 1921. aasta lõpus üritati vastu astuda Punaarmeele, rünnates enamlaste poolt kontrollitud Ukrainat, lootes tekitada üldist ülestõusu Nõukogude võimu vastu (Gilley, 2017b, 327). Suurem osa Dnipro Ukrainast sai Ukraina Nõukogude Sotsialistlik Vabariik (UNSV), kuid Ida-Galiitsia ja mõned Vene impeeriumi lääneterritooriumid läksid Poolale (Gilley, 2017b, 327).

1.2.2 Periood 1991-1996

Ukraina iseseisvus 24. augustil 1991. aastal (Shlikhta, 2016, 125). Alates Ukraina iseseisvumisest on Venemaa üritanud hoida oma mõjuvõimu Ukraina riigi ja rahva üle, kasutades selleks majanduslikke ja poliitilisi võtteid. Samuti on Venemaa üritanud kujundada Ukraina välispoliitilisi valikuid, kasutades tugevat jõudu (*hard power*), sundi ja negatiivseid välismõjusid, samal ajal kasutades ära juba olemasolevaid kaubandus- ja energiasidemeid (Shyrokykh, 2018, 832).

Kuigi Ukraina iseseisvus oli välja kuulutatud, korraldati referendum elanike seas. 1. detsembril 1991. aastal toimunud referendumi küsiti riigi elanikelt, kas nad toetavad Ukraina iseseisvuse deklaratsiooni ja sellele vastas jaatavalt 90,32% (Blaj, 2013, 169). Järgmisel päeval tunnustas Venemaa president Boriss Jeltsin Ukraina iseseisvust (Blaj, 2013, 170).

Esimene president Ukrainas pärast iseseisvumist oli Leonid Kravtšuk (1991-1994) (Shyrokykh, 2018, 832). Kravtšuk kaotas 1994. aasta presidendivalimistel ja uueks presidendiks valiti Leonid Kutšma (Svoboda, 2019, 1689). Kui Kravtšuk ajas oma valitsemisaastatel läänemeelset välispoliitikat ja nägi Ukraina tulevikku NATOs ning ELis (Shyrokykh, 2018, 832), siis Kutšma võit tuli selle arvelt, et ta lubas uuendada sidemeid Venemaaga (Svoboda, 2019, 1689).

Ukraina oli esimene endine Nõukogude liikmesriik, kes allkirjastas 1994. aasta juunis Euroopa Liiduga koostöölepingu (Shyrokykh, 2018, 838). 26 aastat hiljem ei ole Ukraina endiselt ELi liige. Samal aastal allkirjas president Kutšma NATOga rahupartnerlusprogrammi (Shyrokykh, 2018, 839). Ukraina enda põhiseaduse loomiseni läks viis aastat iseseisvumisest (Blaj, 2013, 169). Kuni 1996. aastani kasutati Ukraina NSV-aegset põhiseadust (Blaj, 2013, 169).

1.2.3 Periood 2014-2019

Ukrainas on kestnud sõjaline konflikt Ukraina ja Vene vägede vahel 2014. aasta algusest saadik. Pinged, mis konflikti tekkimiseni viisid, on kestnud pikka aega. 2006., 2008. ja 2009. aastal olid Venemaa ja Ukraina vahel „gaasisõjad“ (Colgan & de Graaf, 2017, 60). Ukraina on transiitriigiks Venemaa gaasile Euroopasse (Colgan & de Graaf, 2017, 60). Ukraina saab suurema osa oma gaasist Vene tööstustelt ja seega on Venemaal lihtne Ukrainat mõjutada, sest saab gaasi kinni keerata. Kuigi Ukraina on olnud suure idanaabriga lähedalt seotud, on riik üritanud majanduslikult ja poliitiliselt läheneda Euroopale.

Kriis sai Ukrainas alguse 2013. aasta 21. novembril (Shestopalets, 2020b, 50). 2013. aasta novembris pidi Ukraina president Viktor Janukovõtš allkirjastama assotsiatsioonilepingu Euroopa Liiduga (Onuch & Sasse, 2016, 558). Ta lükkas allkirjastamise edasi ja seetõttu

algasid riigis massimeeleavaldused – tuntud ka Euromaidani nime all. Maagaasiga seotud küsimused võisid olla üheks peamiseks põhjuseks, miks allkirjastamine edasi lükati (Colgan & de Graaf, 2017, 61). Enne allkirjastamist tegi Kreml – Gazpromi kaudu – Ukrainale pakkumise 33% allahindluseks gaasi impordihinnalt (Colgan & de Graaf, 2017, 61). See oli arvatavasti üks peamistest põhjustest, miks president Viktor Janukovõtš otsustas loobuda lepingu allkirjastamisest Euroopa Liiduga ja mis omakorda viisid tema ametist tagandamiseni kolm kuud hiljem (Colgan & de Graaf, 2017, 61). Protestid kasvasid nii inimeste arvult kui ka vägivaldsuselt kuniks 2014. aasta veebruaris hukkusid rahutustel kümned inimesed.

Segadust riigis kasutas ära Venemaa, kes 2014. aastal tungis Ukrainale kuuluvale Krimmi poolsaarele ja annekteeris selle (Colgan & de Graaf, 2017, 59). Krimmi poolsaar kuulus 18. sajandist kuni 1954. aastani Venemaale, kuniks Hruštšov selle Ukraina Nõukogude Sotsialistlikule Vabariigile andis (Colgan & de Graaf, 2017, 60). Tol ajal oli üleandmine pigem sümboolne, kuniks 1991. aastani, mil Nõukogude Liit lagunes ja Krimm Ukrainale jäi (Colgan & de Graaf, 2017, 60). Kuna Ukrainal ja Venemaal oli kehtiv leping alates Nõukogude Liidu lagunemisest, mis lubas Venemaal hoida oma vägesid Sevastopoli baasis (Colgan & de Graaf, 2017, 60), oli selline poolsaare ülevõtmine 2014. aastal lihtne. Vene sõjajõud tungisid ka Ida-Ukrainasse. Krimmi sündmuste tõttu tõusid pinnale rahvuslikud pinged Donbassi oblastis Ida-Ukrainas, kus toimusid vägivaldsed ja provokatiivsed meelevaldused (Davies, 2016, 733). Moskvat süüdistati selles, et nad üritasid korrata Krimmis toimunut Ida-Ukraina piirkondades hoolikalt kavandatud mässu õhutamiseks (Davies, 2016, 733). USA ja Ukraina võimud juhtisid tähelepanu sellele, et mitmed linnad, kus sellised meelevaldused toimusid, olid strateegilise väärtusega (Davies, 2016, 733). Sellest nähti, et demonstratsioonid ei saanud põhineda spontaansetel ülestõusudel (Davies, 2016, 733).

Venemaa jõuline tegevus Ukrainas oli üllatus Läänele. Kui varasemalt nähti Venemaad kui piisavalt ohutut riiki, kes vahepeal üritab oma jõudu näidata, siis sissetung Ukrainasse ja Krimmi poolsaare okupeerimine muutis seda arvamust. Lääneriigid kehtestasid Venemaa suhtes diplomaatilised ja majanduslikud sanktsioonid (Colgan & de Graaf, 2017, 60). Samuti keelas Euroopa Liit mitmetel Vene kodanikel Liidu piiridesse

sisenemise. Selle tagajärjel on Euroopa Liit uuendanud sanktsioone iga kuue kuu tagant alates 2014. aastast (Gould-Davies, 2020, 20).

Pärast Viktor Janukovõtši riigist põgenemist täitis presidendi ametikohustusi Oleksandr Turtšõnov (Turkina, 2015, 185). 2014. aasta kevadel valiti uueks presidendiks Petro Porošenko (Shestopalets, 2020a, 154), kes juhtis riiki 2019. aasta kevadeni. Alates 2019. aasta kevadest on riigi presidendiks Volodõmõr Zelenskõi. 2019. aasta detsembri seisuga ei olnud sõjaline tegevus Ida-Ukrainas Venemaa ja Ukraina sõjajõudude vahel lõppenud.

1.3 Kriisi definitsioon

Eesti Keele Instituudi Sõnaveebi kohaselt on „kriis“ harilikult pingeline (poliitiline, sotsiaalne) vastuoludest seisund, mis on põhjustatud ohust, ebastabiilsetest oludest, raskustest ja millega esineb äkiline muutus (Sõnaveeb).

Siinses lõputöös on uuritud kriisi sotsiaalsel tasandil Ukraina ühiskonnas ja riigis või selle kunagistel aladel. Sotsiaalsel tasandil võib kriis väljenduda majanduslikul, sõjalisel, poliitilisel jms viisidel. Täpsemad kriteeriumid, mille järgi on valitud töös käsitletud perioodid ja nende kriisiolukord, on: oht inimestele, oht riigi iseseisvusele, riigis on vahetunud võim või valitseja(d) ja sellest tingitult ei ole riiklikud institutsioonid veel loodud või on alles arenemisjärgus, on sõjaseisukord.

Tabel 1. Uurimismudel

Tunnus	Mõõdik	Mõõtmisviis
Perioodile omane	Mis toimus sel ajal Ukraina riigis? Kas sel oli seos usuga?	Ukrainas ja Venemaal toimunud ajalooliste sündmuste kirjeldus ning nende mõju õigeusu kirikutele.
Välispoliitiline olukord Venemaaga	Millised olid Ukraina suhted Venemaaga antud perioodil? Kas oli rahu või kestis mõni sõjaline konflikt?	Mis määral sekkus Venemaa Ukrainas toimuvasse, mis määral sekkuti religioossesse ellu.
Kirikute omavahelised suhted (õigeusu erinevad kirikud)	Millised olid suhted erinevate õigeusu kirikute vahel? Kas esines konflikte ja kui, siis milliseid?	Kirikute omavahelise suhtluse ulatus, võimalikud esinevad konfliktid või koostöö.
Kirikute suhe riigiga	Kas õigeusu kirikud suhtlesid riigiinstitutsioonide/valitsusega?	Riigi sekkumine kiriklikesse küsimustesse ja vastupidi.

Allikas: Autori koostatud

2. Metodoloogia

Bakalaureusetöö meetodiks on kvalitatiivne võrdlev analüüs. Töö peamisteks allikateks on varem tehtud uurimused. Akadeemilisteks allikateks on teadusartiklid ja raamatud. Mitteakadeemilised allikad on erinevad arvamus- ja ülevaatlikud artiklid tunnustatud ajakirjadest ja -lehtedest. Varasemate uurimuste põhjal on koostatud võrdlev analüüs, milles on kirjeldatud Ukraina riigisisest olukorda antud perioodidel ning milline on olnud õigeusu institutsioonide roll ning situatsioon selle kõige vältel. Autori enda poolne panus on kaks tabelit (Tabel 1 ja Tabel 2) ja võrdlev analüüs. Esimeses tabelis on toodud neli erinevat tunnust, millele on igaühele lisatud mõõdik ja mõõtmisviis. Teises tabelis on kirjas kolmele kriisiperioodile omased tunnused. Tunnusteks on: 1. mis on perioodile omane; 2. milline oli välispoliitiline olukord Venemaaga; 3. millised olid kirikute suhted Ukraina riigiga ja 4. millised suhted olid õigeusu kirikutel omavahel. Sellised tabelid on loodud, et luua selgem raamistik, mida ja kuidas uurida. Kõigi perioodide kohta on kasutatud samu tunnuseid, et saaks vaadelda, millised on tunnused olnud igal perioodil eraldi ja neid omavahel võrrelda. Nende tabelite põhjal on koostatud võrdlev analüüs, et omavahel võrrelda punkte 1.-4. kolmel perioodil.

Kriisiperioodid on 1917-1921, 1991-1996 ja 2014-2019. Perioodid on valitud nende aastate kohta, sest igal korral on ümber kujunenud Ukrainas riigivõim ning sellega on kaasnenud mitmeid eri muutusi. Aastad 1917-1921 olid kriitilised, sest üritati luua uut iseseisvat Ukraina riiki, kuid mis ei suutnud oma vabadust hoida, sest väliseid ohustajaid oli mitmeid. Perioodi lõpuks oli Ukraina läinud Nõukogude Liidu koosseisu ja püsis seal 1991. aastani. Sellest tingitult lõpeb esimene periood 1921. aastaga ja teine valituks osutunud periood algab 1991. aastaga. Teine kriisiperiood on 1991-1996, sest 1991 saavutas Ukraina iseseisvuse ja autonoomia ning 1996 on valitud lõpuaastaks, sest sel aastal võeti vastu Ukraina põhiseadus, millega loobuti Nõukogude Liidu seadustest. Kolmas ja viimane periood on aastad 2014-2019, sest 2014 toimus Ukrainas järjekordne võimuvahetus ja algas sõjaline konflikt Ida-Ukrainas separatistide ja neid toetava Venemaaga. 2019. aasta on valitud lõpuaastaks, et oleks kindel piir, milleni sündmuseid uurida.

3. Õigeusu institutsioonide olukord ja suhted kriisiperioodidel

Viimase 100 aasta jooksul on iga kriisiperioodi üheks teguriks olnud Venemaa ühel või teisel määral. Esimesel perioodil 1917-1921 toimus Venemaal revolutsioon, mille käigus üritas Ukraina saavutada autonoomsust ja iseseisvust. Siiski läks Ukraina tagasi Vene riigi alla, kuid nüüd juba Nõukogude Liidu koosseisu. Teisel perioodil 1991-1996 tekkis iseseisev Ukraina riik pärast Nõukogude Liidust välja astumist koos uute institutsioonide, riigikorra ja põhiseadusega. Kolmandat perioodi 2014-2019 iseloomustab järjekordne võimuvahetus riigis ja sõjaline konflikt separatistidega Ida-Ukrainas – keda toetavad Vene relvajõud - ning Krimmi poolsaare okupeerimine Vene armee poolt. Poolsaar läks referendumi käigus tagasi Venemaa koosseisu, kuid suur osa maailmast, sealhulgas lääneriigid, ei pea referendumit legitiimseks. Seda on peetud võltsituks ja ebaseaduslikuks.

Soov autokefaalsele Ukraina õigeusu kirikule ei ole 21. sajandi nähtus. Autokefaalia liikumine sai alguse 1919. aastal ja sellel olid tugevad ühendused riigiga (Denysenko, 2014, 245). Autokefaalne Õigeusu kirik kuulutati Ukrainas välja kolmel korral – 1921, 1942 ja 1989. aastal (Elenskii, 2014, 15).

Ukraina riigi terviklikkus on olnud kõigil kolmel perioodil ohustatud Venemaa Ukraina-suunalise välispoliitika tõttu. 1991. aastal loodud iseseisev Ukraina ei olnud 2019. aasta lõpuks enam samade riigipiiridega nagu ta välja kuulutades oli. Kuigi Venemaa tunnustas Ukraina suveräänsuse 1991. aastal (Blaj, 2013, 169), on riigi välispoliitiline käitumine näidanud, et Ukraina sisepoliitilistesse küsimustesse sekkutakse endiselt.

Kolme õigeusu kiriku KPUÕKi, MPUÕKi ja UAÕKi suhted on olnud teravad alates 1990. aastatest. Ukrainas on ligikaudu 20 000 õigeusu kiriku kogudust (Kozelsky, 2014, 226). Pärast Ukraina iseseisvumist oli MPUÕK ainuke õigeusu kirik, mis sai kanoonilise tunnustuse nii Moskva kui ka Konstantinoopoli patriarhaadi poolt. Samaaegselt omas MPUÕKist end skisma tagajärjel 1992. aastal lahku löönud KPUÕK rahva seas suurimat toetust (Brik, 2019, 56). Skisma tõttu muutusid MPUÕK ja KPUÕK omavahelisteks konkurentideks, mis tõi endaga kaasa ka füüsilisi kähmlusi kirikuliikmete vahel (Brik, 2019, 54). Ametlik tunnustus ei tähendanud, et toetus tuleb automaatselt kaasa riigi

elanikelt. Ukrainas on õigeususe süvenenud viimase kahe aastakümnega rahvusliku identiteedi küsimus (Kozelsky, 2014, 227).

On näha kindlat eristumist kirikute suhtumises ukraina- ja venemeelsetesse liikumistesse. UAÕK, UKK ja KPUÕK on olnud alati Ukraina terviklikkust ja riiki toetavad (Riistan, 2015). Eriti on KPUÕK ja UKK toetanud Ukraina läänemeelset poliitikat, MPUÕK seevastu on valinud avalikult Venemaa toetamise (Riistan, 2015). Selline kindel avalik toetuse avaldamine on kahte leeri pigem lahku ajanud kui suutnud ühisosa tekitada. Ühe riigi eelistamisega teisele võivad kaasneda probleemid, sest mõlema poole esindajad arvavad, et teise poole seisukohad ei ole õiged.

1996. aastal loodi toonase riikliku usuasjade komitee egiidi all üle-ukrainaline kirikute ja usuorganisatsioonide nõukogu (*All-Ukraine Council of Churches and Religious Organizations*), et arutada kiireloomulisi ususiseseid ning riigi ja kiriku suhte küsimusi (Druzenko, 2010, 728).

Ainult MPUÕKi tunnustamine tekitas olukorra, kus UAÕKis ja KPUÕKis korraldatavaid usulisi rituaale (nt ristimine) ei peetud legitiimseteks (Brik, 2019, 56). Kuid KPUÕKil oli suur toetus ja nad suutsid oma liikmeid veenda selles, et nende religioossed rituaalid on legitiimsed (Brik, 2019, 56). Selliste olukordade tõttu pidid kirikud välja mõtlema viisi, et oma olemasolu ja läbiviidavaid rituaale õigustada. KPUÕK ja UAÕK pakkusid välja narratiivi, et nad esindavad VÕKi ajaloolist hälli ning seetõttu ei ole MPUÕKil võimalik nende legitiimsuse kohta hinnangut anda (Brik, 2019, 56).

Küsimus õigeusu kirikute legitiimsusest ei ole olnud ainuke erimeelsus kolme kiriku vahel. Kuigi liturgiliselt ei ole kolmel kirikul erinevusi, on neil esinenud erimeelsusi mitmete õigeusu alussammaste osas. VÕK ja kõik endised Ukraina õigeusu kirikud tähistasid jõule vastavalt Juliuse kalendrile (Brik, 2019, 56), mitte Gregoriuse kalendrile nagu läänekirikus. UAÕKis ja KPUÕKis tekkis arutelu, kas minna üle Gregoriuse kalendrile, et eemalduda „vene maailmast“ – selleaegne KPUÕKi juht oli muutusega nõus, kui kogudused seda soovivad (Brik, 2019, 56). Kui kalendrivahetus oleks toimunud enne UAÕK ja KPUÕKi ühinemist UÕKs, oleks olnud võimalus, et VÕKi ning teiste kirikute vahel tekib sellisest otsusest konflikt.

Alates Ukraina iseseisvumisest on riik ühel või teisel viisil kaasanud religioosseid organisatsioone oma tegemistesse. Riiklike tähtpäevade ja ametlike tseremooniade tähistamistel on usuorganisatsioonid olnud esindatud 1990. aastate teisest poolest (Shlikhta, 2016, 134). Üheks selliseks tseremooniaks sai uue presidendi ametisse vannutamine ja seal olid esindatud kõigi konfessioonide esindajad (Shlikhta, 2016, 134). Seda võib pidada sümboliseerivaks tunnusmärgiks kirikute ja usu rolli kohta Ukrainas, sest riigijuhid oleksid võinud täielikult eemalduda usust ning kirikutest ettekäändel, et riiki tahetakse hoida usuliselt neutraalsena.

Presidentide vahetusega on muutunud riigi suhtumine religioossetesse kogukondadesse. Erinevatel Ukraina presidentidel on olnud erinev lähenemine kiriku ja riigi suhetele. Ukraina iseseisvuse algusaastatel nägi Leonid Kravtšuk VÕKi ohuna Ukraina iseseisvale riiklusele ja toetas autokefaalseid liikumisi kiriku sees (Shlikhta, 2016, 135). Tema järglane Leonid Kutšma toetas kohaliku Ukraina õigeusu kiriku ideed ja esitas vastavad pöördumised Venemaa presidentidele ning Moskva ja Konstantinoopoli patriarhidele (Shlikhta, 2016, 135). Viktor Juštšenko sisepoliitika üheks peamiseks prioriteediks oli kohaliku Ukraina õigeusu kiriku asutamine (Shlikhta, 2016, 135). Õigeusu kirikute ühinemist pidas ta erinevate sotsiaalsete konfliktide lahendamise oluliseks eelduseks (Shlikhta, 2016, 135). 2010. aastal, kui võimule sai Viktor Janukovõtš, muutus protokoll ja edaspidi osalesid tema ametiaja tseremooniatel vaid MPUÕKi esindajad (Shlikhta, 2016, 134). Janukovõtši poliitilised otsused jõudsid 2012. aastal haripunkti, kui võeti vastu uus seadus, mille alusel raskendati usuorganisatsioonide registreerimist ja tugevdati kontrolli nende üle (Shlikhta, 2016, 135-136). Ühegi kiriku esindajad ei ole saanud end kindlalt tunda. Igal presidentil on olnud oma nägemus sellest, milline peab olema kirikute roll. Ühe presidendi poolt eelistatud kirik võis järgmise riigijuhi ametisse astumisel langeda teiste kirikutega samale tasemele. Mõne kiriku staatus võis jälle paraneda.

Suhted MPUÕKi ja Vene riigi vahel on olnud ohuks Ukraina riigi iseseisvusele täiesti avalikult. Kui MPUÕK ja Venemaa omavaheline suhtlus hakkas selgemaks muutuma, olid MPUÕKi tihedad suhted Ukraina riigiasutustega problemaatilised (Wawrzzonek, 2014, 168). Poliitilises sfääris andis MPUÕK oma heakskiidu ühel või teisel viisil mitmetele venemeelsetele grupeeringutele, mis mõnikord panid kahtluse alla Ukraina riigi iseseisvuse ja soovisid taasintegreeruda postsoveti alad Moskva alla (Wawrzzonek,

2014, 168). Selline avalik kiriku ja võõrriigi suhe, mis võib endas tähendada julgeolekuohtu riigile, kus kirik asub ning tegutseb, on mitmetes teistes riikides mõeldamatu.

Tabel 2. Tunnused vastavalt ajaperioodile

	Perioodile omane	Välispoliitiline olukord Venemaaga	Kirikute omavahelised suhted (õigeusu erinevad kirikud)	Kirikute suhe riigiga
1917-1921 (püüd iseseisvusele)	Luuakse Ukraina Rahvavabariik (URV), mis püsib vaid mõned kuud.	Sõda Vene enamlaste ja valgete vastu. Perioodi lõppedes on Ukraina läinud Nõukogude Liidu koosseisu.	Loodi UAÕK.	URV tahtis võtta õigeusu kiriku juhtimise enda kätte. Nõukogude Liit üritas nõrgestada õigeusu kirikut, kuid toetas UAÕKi.
1991-1996 (iseseisvusjärgne periood)	Luuakse püsivalt toimivad suhted ja institutsioonid.	Ukraina eemaldub Nõukogude Liidust ja kuulutatakse välja iseseisev Ukraina riik.	Erinevate kirikute teke 1980ndate lõpus ja 1990ndate alguses – MPUÕK, KPUÕK, UAÕK, UKK.	Riigijuhid üritasid lahendada probleeme kirikute vahel. Kirikuid üritati oma maine hüvanguks kasutada.
2014-2019 (sõjalise konflikti aeg)	Ukraina on mentaalselt kistud kaheks Ida ja Lääne vahel. Soov olla euroopameelne, aga Venemaaga sõjalises konfliktis. Rahvas 50-50.	Sõjaline konflikt Ida-Ukrainas. Ühel pool Vene jõud (mitteametlikult) ja teisel pool Ukraina sõjavägi (ametlikult).	KPUÕK ja UAÕK lahkulöömine MPUÕKist ja omavaheline liitumine 2018. aasta lõpus (UÕK teke). UÕK üleminek Moskva patriarhaadi jurisdiktsioonist Konstantinoopoli patriarhaadi jurisdiktsiooni alla.	Ukraina riigi toetus UÕKi tekkele. MPUÕKi ja riigivahelise suhtluse halvenemine

Allikas: Autori koostatud

3.1 1917-1921

1917. algas Venemaal revolutsioon, millega kukutati tsaarivõim ja võimule tulid enamlased. Keerulistest aegadest tingituna ja Vene impeeriumi lagunemisega soovisid Ukraina poliitikud luua iseseisvat Ukraina riiki, mis ka välja kuulutati (URV). Vene punased ei olnud sellega nõus ja algas sõda Ukraina vastu. Kuna Venemaal oli toimumas kodusõda enamlaste (punaste) ja tsaarivõimu pooldajate (valgete) vahel, levis kodusõda Ukraina aladele. Ukraina rahvuslased pidid võitlema mitmel rindel ja kaotasid, sest armee oli nõrk ning mitmete puudustega. Vene punased võitsid sõja nii valgete kui Ukraina iseseisvuslaste vastu ning suurem osa Ukrainast läks Nõukogude Liidu koosseisu.

Vene revolutsioon tegi kiire lõpu õigeusu platvormil formuleeritud usulisele identiteedile (Kozelsky, 2014, 224). Kui URVi juhid oleksid suutnud hoida vastloodud riigi iseseisvust, oleks võinud Ukraina õigeusu kiriku saatus olla teistsugune. URVi juhid soovisid tuua õigeusu kiriku juhtimise riigi alla. 1917. aasta oktoobris tekkis küsimus Ukraina kirikunõukogu loomise kohta, kuhu kuulusid Ukraina armee kaplanid ja ohvitserid (Senyk, 2011, 326). Sama aasta novembris kuulutas loodud nõukogu koos varasema nõukogu liikmetega end õigeusu kiriku juhtorganiks (Senyk, 2011, 326). Sõda ja kaotus Vene enamlastele katkestas URVi plaanid religiooniküsimustes. UAÕK asutati 1921. aastal, kui Ukraina oli Nõukogude Liidu koosseisu läinud. Peaaegu kogu Ukraina intelligents loobus VÕKi järgimisest (Bociurkiw, 2002-2003b, 63). UAÕKi loomine nõrgendas Vene kiriku haaret Ukrainas, kuid VÕK jäi suurimaks kiriklikuks organisatsiooniks Ukrainas sõdadevahelisel ajal (Bociurkiw, 2002-2003b, 63).

1917. aastaks nõuti Ukraina õigeusu kiriku ukrainiseerimist, autokefaaliat ja suuremat rolli kiriku juhtimisel abielus vaimulikele ning ilmikutele (Sysyn, 2008, 253-254). Vene šovinistide ja konservatiivide tõttu tagakiusatud, muutus Ukraina õigeusu kiriku liikumine aina radikaalsemaks (Sysyn, 2008, 253-254). Otsustati mitte alla vanduda Vene kirikujuhtide ees ja Kiievi linna alistumine 1686. aastal Moskvale kuulutati ebaseaduslikuks ning sunniviisiliseks (Sysyn, 2008, 253-254). Lisaks kuulutati, et Ukraina õigeusk on alati olemas olnud, kuid sellel puudub oma peakirikujuht (Sysyn, 2008, 253-254).

Segastest aegadest hoolimata jõudis soov juhtimisse kaasata erinevaid isikuid riigitasandilt kirikutasandini. Kiriku juhtimine toimus *soborno-pravnist'i* meetodil, mis oli demokraatlik juhtimisvorm, kus kirikute juhtorganites osalesid kõik kirikuliikmed – rahvaesindajad, preestrid ja piiskopid (Reshetar, 1951, 44). 1921. aasta sobor keelas kiriku kõrgeimatel juhtidel kogu Ukraina õigeusu elanikkonna esindamise (Reshetar, 1951, 44). Samuti kuulutati, et Üle-Ukrainaline Õigeusu Kiriku Sobor (*All-Ukrainian Orthodox Church Sobor*) omab kõrgeimat juriidilist, seadusandlikku, religioosset, kohtu- ja järelvalveasutuse nimetust (Reshetar, 1951, 44). Selline struktuur valitsemises näitab, et hoolimata segasest poliitilisest olukorras riigi tasandil, oli õigeusu kirikul selge plaan, kuidas edaspidi oma üksusi juhtida. Siiski ei olnud kõik vaimulikud rahul sellega, millised muutused toimusid õigeusu kirikus 20. sajandi esimestel kümnenditel. Mitmed vaimulikud lahkusid 1921. aastal soborist, et protesteerida „mittekanoonilise“ piiskoppide ordineerimise vastu UAÕKis (Bociurkiw, 2002-2003a, 58).

Ukraina kirikute olukorra määras suuresti sõdadevahelisel perioodil see, kes parasjagu võimul oli. Eriti puudutas see enamlasi. Alates Ukraina alade minekust Nõukogude Liidu koosseisu oli riigi seisukoht religiooni osas selge – eesmärgiks oli eemaldada religioon avalikust elust (Wawrzonek, 2014, 114). 1920. aastatel toetasid enamlased õigeusklike gruppide vahelist konkurentsi, ja soovist võita Ukraina elanike toetust oma võimule, alustati ukrainiseerimise kava ning lubati UAÕKil areneda (Sysyn, 2008, 253-254). UAÕKi toetamisega üritati lõhestada varasemat õigeusu kirikut, mis oli endiselt režiimi jaoks vaenlane (Bociurkiw, 2002-2003a, 53). 20. sajandi 20ndatest aastatest lagunes õigeusu kirik Ukrainas sisemiselt ja seda protsessi olid toetamas enamlased (Wawrzonek, 2014, 115). Hoolimata sellest, et Nõukogude Liidu ametlik poliitika oli religiooni tauniv, toetasid mitmed Ukraina kommunistid UAÕKi (Bociurkiw, 2002-2003a, 53). Ühe tugeva õigeusu kiriku püsimajäämine ja tegutsemine nõukogude ajal võinuks muuta tulevase religioosse maastiku nägu. Kolme erineva kiriku teke 1990ndatel aastatel ja sellest tingitud probleemid oleksid võinud ära jääda.

3.2 1991-1996

3.2.1 Kirikutevahelised ja -sisesed suhted

KPUÕK ja UAÕK tekkisid eraldiseisvatena MPUÕKist. Selline eristamine tekitas religioosseid probleeme nii kirikutesiseselt, riigi ja kirikute vahelises dialoogis kui ka kirikute suhetes Moskva patriarhaadiga. Alates 1992. aastast kuni tänapäevani [2019. aasta lõpp] on Moskva pidanud Ukraina kirikuid skismaatilisteks (Kullamaa & Sherr, 2019). Ainuke erand on õigeusu kiriku haru, mis on seotud Moskvaga (Kullamaa & Sherr, 2019). MPUÕK kuulub VÕKi alla, mida on peetud üheks Vene riigi poliitiliseks tööriistaks. MPUÕK on toetanud mitmeid Moskva poliitilisi seisukohti, mis on mõnikord olnud Ukraina iseseisvuse vastased. KPUÕK ja UAÕK on olnud rohkem ukrainameelsed.

Mitme kiriku teke perioodil 1991-1994 viis kiriku koguduste arvu muutumiseni MPUÕKis. Nii KPUÕK kui ka UAÕK võtsid üle 2000 ning UKK 3000 kogudust (Kilp, 2018). Koguduste ülevõtmised ei toimunud alati rahumeelselt ja see tõi kaasa omakorda probleeme niigi sisemiselt nõrgas riigis. Leonid Kutšma pidi pärast 1994. aastal presidendiks saamist vältima kodusõda ja samaaegselt saavutama rahu kirikute vahel (Kilp, 2014). Erimeelsusi ei leidunud vaid õigeusu kirikute vahel. Keerulisi vaidlusi esines ka kreekakatolike ja autokefalistide, KPUÕKi ja MPUÕKi toetajate ning kreekakatolike ja roomakatolike vahel (Fagan & Shchipkov, 2001, 198). Liikmete ülevõtmine tekitab alati pingeid eri osapoolte vahel, sest sellega väheneb märkimisväärselt koguduseliikmete arv, kes oma annetuste ja toetusega muidu oma kirikut aitavad ülal hoida ning tegutsemist jätkata.

Muutused toimusid koguduste vahetuse kõrval kirikujuhtide seas. Metropoliit Filaret, kes oli MPUÕKi liige, oli autokefaalse Ukraina õigeusu kiriku poolt ja esitas selle kohta palve Moskva Patriarhaadile (Rap, 2015, 206). Ta sunniti lahkuma oma ametikohalt ja seetõttu algatas Filaret avalikult vastuseisu oma endiste ülemuste vastu ja keeldus oma postilt lahkumast (Rap, 2015, 206). Temalt eemaldati kõik ametialased nimetused ja jäeti alles vaid munga liikmestaatus (Rap, 2015, 206). Alates 1992. aasta maist oli MPUÕKi juht Volodõmõr Sabodan (Rap, 2015, 206). Selline teguviis näitas, et MPUÕK ja selle käskija VÕK on valmis tegema kõike, et hoida õigeusu kirikut enda võimuses. Filareti

väljaheitmise põhjal saab järeldada, et enda võimupositsioonil hoidmiseks ollakse valmis loobuma ka oma kõrgeimatest esindajatest.

3.2.2 Riigi ja kirikutevahelised suhted

Suhe riigi ja kirikute vahel oli iseseisvuse esimestel aastatel keeruline. Pärast iseseisva Ukraina väljakuulutamist palus Filareti poolt juhitud Ukraina Õigeusu Kiriku Piiskoppide Nõukogu (*Council of Bishops of the Ukrainian Orthodox Church*) Moskva patriarhaadilt kanoonilist autokefaaliat (Rap, 2015, 205-206). Filaretil oli tugev toetus president Kravtšukilt ja teistelt rahvuslikult meelestatud poliitikutelt (Rap, 2015, 205-206). Poliitikud üritasid kasutada religiooni ja selle esindajad omaenese hüvanguks mitmetel juhtudel. 1994. aasta presidendivalimistel uuesti kandideerides üritas Leonid Kravtšuk oma valimiskampaanias kasutada „usukaarti“ (Wawrzonek, 2014, 165). Tal oli olemas KPUÕKi toetus ja samal ajal üritas ta lahendada kiriku vara tagastamise probleemi, mis tekkis, kui Ukraina lahkus Nõukogude Liidust ja riigistas kirikute varad (Wawrzonek, 2014, 165). Kõige olulisemad templid olid õigeusu kogukondade vahelise rivaalitseamise objektideks (Wawrzonek, 2014, 165). Probleem esines kirikutevaheliselt, kuid president üritas probleemidesse sekkuda ja neid ise lahendada.

Sel ajal piirdus KPUÕKi tegelik võimuala üldiselt Lääne-Ukrainaga ja seega soovis Kravtšuk saada oma kandidatuurile juurde MPUÕKi toetust (Wawrzonek, 2014, 165). 1994. aasta presidendivalimised võitis Leonid Kutšma ja sel ajal oli tal MPUÕKi toetus (Wawrzonek, 2014, 165-166). Kutšma oli vastu KPUÕKi riigipoolsele toetamisele ja kutsus üles normaliseerima suhteid MPUÕKile alluvate struktuuride ning Ukraina riigivõimude vahel (Wawrzonek, 2014, 166). Hiljem selgus, et kui õigeusk ja Ukraina riik on omavahel nii tihedalt seotud, võib probleemide eest põgenemine tuua endaga kaasa hukatuslikke tagajärgi (Wawrzonek, 2014, 166). Kutšma suhtumine eri kirikutesse lahkes oluliselt oma eelkäija arvamustest. Kuid Kravtšuk töötas samuti mitmelt kirikult toetuse saamise eesmärgil.

Samaaegselt ei olnud usukogukondadel kerge oma nägemuse järgi talitada. Nad pidid esitama oma kirikuvarade tagastamise avaldused riigile ja selle tulemusena võisid Ukraina ametivõimud käsitleda vara tagastamise küsimust nii, et tegid oma otsused sõltuvalt konkreetse õigeusu kiriku esindajate poliitilistest positsioonidest (Wawrzonek,

2014, 165). Ehk kui ametiisikutele ei meeldinud mõne vaimuliku seisukohad teatud poliitilistes küsimustes, võisid need ametnikud mitte rahuldada tagastamise avaldusi või teha tagastamise keerulisemaks ja aeganõudvamaks. Selline eristamine võis tekitada lisapingeid vaimulike ja riigiametnike vahel.

Mõningad poliitikud proovisid kirikute toetust saavutada, kuid samaaegselt toimusid sündmused, mis nende omavahelist suhtlust pärssisid – riik ei teinud vaimulike elu lihtsaks. Üks sellistest juhtumitest on teada kui Must Teisipäev (18. juuli 1995) (Curanović, 2007, 304). KPUÕKi patriarh Volodõmõri haua asukoha osas ei suutnud matusekorraldajad ja riik kokku leppida, seega otsustasid korraldajad matta patriarhi Püha Sofia katedraali alale, mis kuulus riigile (Wawrzonek, 2014, 166). Riigiametnikud ei lubanud matuserongkäiku templipiirkonda ja seetõttu maeti patriarh katedraali ümbritseva seina alla, tegelikult kõnniteele (Wawrzonek, 2014, 166). President Kutšma asutas pärast vahejuhtumit Ukraina Kirikute Nõukogu (*Ukrainian Council of Churches*), mis pidi olema platvormiks dialoogi jaoks tülis olevate osapoolte vahel (Curanović, 2007, 304). Selline erakordne juhtum näitab, et riik võis teatud küsimustes olla järeleandmatu.

Ukraina riigiteenistujad kartsid vaimulike juhtide mõjuvõimu rahva üle. Seetõttu pidid nad mõnikord oma tegudest taganema ja usuringkondadele järele andma. Aasta pärast patriarh Volodõmõri matuseid - mis olid toimunud 1994. aastal - ähvardas uus KPUÕKi juht Filaret suure surma-aastapäeva tähistusega (Wawrzonek, 2014, 167). Selle tõttu lubas president Kutšma tegeleda Volodõmõri haua ümberpaigutamisega (Wawrzonek, 2014, 167). Kuigi riik üritas näidata, et nemad on seadus ja otsustavad ise, kuhu keegi matta, siis lõpuks pidid nad taganema ja kiriku nõudmistele järele andma.

Kuigi riik peaks olema religioossete ühendustega suheldes neutraalne, ei ole Ukraina suutnud seda joont järgida. MPUÕK oli pärast iseseisvumist pigem kaitsepositsioonil, kuid hiljem hakkas taastama suhteid, mis oli tal varasemalt võimudega olnud (Wawrzonek, 2014, 167-168). Ukrainas oli loodud ka riiklik rahvuse ja usuliste asjade komitee (*the State Committee for National and Religious Affairs*), mille eesmärk oli kujundada riigipoliitika seoses kirikute ja usuga (Wawrzonek, 2014, 168). Ühtlasi pidi see takistama usuorganisatsioonide sekkumist riigiasjadesse ja vastupidi (Wawrzonek, 2014, 168). Komiteeliikmed üritasid hoiduda liigsest eelistamisest KPUÕKi suhtes, kuid MPUÕK lõi ja suutis hoida häid otsesuhteid mitmete valitsusasutustega, näiteks vangla-,

haridus- ja kaitseteenistustega (Wawrzonek, 2014, 168). Ühte õigeusu kirikut tõrjuda püüdes sai teine suhteliselt vabad käed, et oma äranägemise järgi käituda. Samuti saab varasemate näidete (kirikuvarade jagamine) puhul järeldada, et kuigi riik ja kirikud ei oleks pidanud liigselt üksteise toimimisse sekkuma, tehti seda ikkagi.

3.3 2014-2019

3.3.1 Kirikute ja riigi läbisaamine Maidani protestide ajal ning hiljem

Kirikute ja riigi suhted muutusid 2013. aasta sügisel alanud Euromaidani liikumisega. UKK ja KPUÕK toetasid Euromaidani proteste, kuid MPUÕKi sees läksid arvamused lahku (Shlikhta, 2016, 137). Kuigi protestijad olid peamiselt tsiviilelanikud riigi vastu ja põhjused olid poliitilised, oli olukord soodne ka kirikutele, et näidata oma meelsust ühe või teise tegutseja suunas. Oluliseks juhtumiks peetakse 30. novembril toimunud verist kokkupõrget politsei ja tudengitest meeleavaldajate vahel, kui üliõpilased said peavarju KPUÕKile kuuluvas kirikus (Shlikhta, 2016, 137). Kiriku otsus meeleavaldajaid enda ruumidesse lubada ja sellega avalikult riigile vastu hakata võis suurendada ühiskonna toetust KPUÕKile.

MPUÕKi ja Vene riigi vahelised suhted on olnud märgatavad pärast iseseisvumise esimesi aastaid. MPUÕK oli ainuke õigeusu kirik Ukrainas, kes oli vastu Euromaidani liikumisele (Kullamaa & Sherr, 2019, 15). Kirikul on rohkem järgijaid riigi idaosas ja Krimmis vene emakeelega elanike seas (Kozelsky, 2014, 227). Samuti oli MPUÕK esirinnas venemeelsete demonstratsioonide toetamisel, mitmed preestrid kutsusid oma koguduseliikmeid üles võitlema separatistide poolel ning mõningad ühinesid võitlusega ise (Kullamaa & Sherr, 2019, 15). Selline tegevus ei ole jäänud tagajärgedeta. Alates 2016. aastast on MPUÕKil olnud probleeme oma usukogukondade registreerimisega, sest Ukraina on tunnistanud selle usulise ühingu organisatsiooniks, mille keskus asub „agressorriigis“ ehk Venemaal (Brik, 2019, 55).

Kirikutel tekkis kummaline seisund Maidani protestide ajal. Ühelt poolt olid nad koos meeleavaldajatega ja pakkusid vaimset tuge. Teiselt poolt pidid nad leidma viisi, kuidas rohkem ühiskonnaga ühenduses olla. Kirikud käitusid kui vahendajad riigirežiimi ja inimeste vahel (Shlikhta, 2016, 137). Ukrainas tekkis kodanikuühiskond, mis tõi endaga

kaasa mitmeid küsimusi oluliste probleemide kohta. Kirikud ei saanud enam eeldada, et nad saavad leida ja hoida oma kohta ühiskonnas, kui nad suhtlevad ainult riigiametnike- ja institutsioonidega (Shlikhta, 2016, 136).

Kirikud olid protestide ajal esindatud erinevate tegevustega Maidani väljakul Kiievi kesklinnas. Erinevate konfessioonide preestritest said „mittekangelaslikud kangelased“, sest nad olid väljakul kolm kuud koos meeleavaldajatega ja täitsid oma igapäevaseid vaimulikke kohustusi – tähistati liturgiat, aidati abivajajaid ja oli võimalik pihil käia (Shlikhta, 2016, 137). Mitme kuu jooksul toimusid väljakul jumalateenistused, kirikute juhid ja vaimulikud seisis kõrvuti meeleavaldajatega ning proovisid neid kaitsta 2014. aasta veebruariöödel, kui meeleavaldajaid vägivaldselt rünnati (Shlikhta, 2016, 137). Oikumeenilisi jumalateenistusi peeti nii palvetelgis kui ka meeleavaldajate lavalt (Shlikhta, 2016, 137). Inimeste jaoks, kes päevast päeva meeleavaldustel osalesid, võis selline vaimulik tugi olla lohutav ja tuge pakkuv. Samaaegselt ei saa pidada kirikute käitumise ja pildis olemise eesmärki ainult oma liikmete trööstimiseks. Sellistel protestidel osalemist saab kasutada tasuta reklaamina, et enda kirikule rohkem pooldajaid võita.

Vaatlejad on väitnud, et Euromaidani revolutsioon sünnitas ka uue kiriku, millest sai Ukraina kodanikuühiskonna lahutamatu osa (Shlikhta, 2016, 138). Loodi termin „Maidani kirik“, et rõhutada selle mitmerahvuselist ja oikumeenilist mudelit riigi ning ühiskonna suhete vahel (Shlikhta, 2016, 138).

3.3.2 Ukraina Õigeusu Kirik

Õigeusu kirikuga seotud küsimusi on Ukraina poliitikud üritanud ära kasutada oma hüvanguks. Üheks põhjuseks, miks õigeusu kirikud soovisid luua uue õigeusu kiriku, peetakse president Petro Porošenko soovi tõsta oma isiklikku reitingut enne presidendivalimisi 2019. aastal. Tollane president kulutas enda isiklikku raha, et reklaamida üle riigi uut kirikut ja sõltumatute küsitluste kohaselt aitas see Porošenko reitingut (Miller, 2019). Presidendivalimiste tulemusi see lõpuks ei mõjutanud, sest valimised võitis hoopis Volodõmõr Zelenskõi. Piiri Petro Porošenko isiklike ja Ukraina riigi jaoks kasulike otsuste tegemisel on keeruline tõmmata. Kuigi Ukrainas on õigeusu

kirikud aastakümneid olnud keerulistes suhetes VÕKiga, siis riigi presidendilt nii suure toetuse saamine muutis oluliselt vahekorda.

UÕKi asutamine 2019. aastal oli oluline rohkem poliitilises kui religioosses mõttes. Aastate jooksul on mitmed Ukraina riigi juhtkonna liikmed pidanud usulist lahknemist takistuseks rahva ja riigi ühtsusele ning on julgustanud ühtset Ukraina õigeusu kirikut (Kozelsky, 2014, 227). Uue kiriku loomisega kaasnes Ukraina riigijuhtide retoorika, et autokefaalne Ukraina kirik on kogu riigi iseseisvuse ja turvalisuse küsimus (Younger, 2019). UÕKi juht Epifanius kordas sarnast mõtet 2019. aasta märtsi intervjuus, kui ütles, et ilma riiklikult iseseisva ja ühtse õigeusu kirikuta ei ole võimalik ehitada euroopalikku, tugevat, iseseisvat ja jõulist Ukraina riiki (Younger, 2019). Käesoleval hetkel keskendutakse rohkem riigi poliitilisele kui religioossele olukorrale. Samaaegselt paneb selline suhtumine uue kiriku õlgadele suure vastutuskooorma. Kui uus kirik peaks pingutustest hoolimata läbi kukkuma, võidakse seda tõlgendada ka kui uue, pärast Maidani, tekkinud riigikorra läbikukkumist.

Uue presidendi valimisega muutus UÕKi staatus ebaselgemaks. Kuna UÕKi asutamist kasutas Petro Porošenko oma presidendivalimise kampaanias, et saada ametisse tagasi valituks, oli pärast Volodõmõr Zelenskõi võitu keeruline ennustada, mis uuest kirikust saab (Younger, 2019). Oli ebatõenäoline, et Zelenskõi hakkab vaimustunult UÕKiga töötama, sest kirikul olid tugevad sidemed Porošenkoga (Younger, 2019). Kuigi uut kirikut asutades räägiti selle olulisusest Ukrainale poliitiliselt, on võimalik, et uute riigijuhtidega kahe ühendus väheneb. Zelenskõi poliitilised otsused on üks võtmelemente UÕKi saatuse üle otsustamisel (Younger, 2019). Kui Zelenskõi jätab UÕKi unarusse või keeldub tulevikus selle toetamisest, võib UÕK ja sellele legitiimsuse andnud Konstantinoopoli patriarh jääda keerulisse seisu.

Ukraina uue õigeusu kiriku loomine tekitas lisapingeid Venemaa ja Ukraina vahel. Vastuseisu ei näe mitte ainult VÕKi, vaid ka Venemaa poliitilise juhtkonna poolt (Younger, 2019). Venemaa jaoks oli UÕKi loomine eelkõige poliitiline, mitte religioosne otsus. See tõi endaga kaasa uued ähvardused Venemaa poolt Ukraina suunas. Venemaa president Vladimir Putin ütles ajakirjandusele, et iseseisva Ukraina kiriku loomine võib endaga kaasa tuua verevalamise (Miller, 2019). Põhjenduseks tõi president, et Venemaa seisab inimõiguste – nende seas usuvabaduse – püsimise ja venekeelsete elanike heaolu

eest (Miller, 2019). Lisaks on Putin öelnud, et UÕKi puhul ei ole tegemist spirituaalsusega, vaid vastutustundetu ja ohtliku politiseerimisega (Younger, 2019). Niigi pingelisele suhtele kahe riigi vahel alates 2014. aasta algusest lisandus uus põhjus, miks suhted veel mõnda aega paraneda ei saa. Selline seisukohavõtt Venemaa juhilt on kaksikmoraal: Venemaa on kasutanud VÕKi oma poliitika hüvanguks aastaid, kuid teise riigi sarnane teguviis - oma asutatud kiriku enda poliitilisteks eesmärkideks saavutamine - on halb ja ebamoraalne.

UÕK on noor kiriklik institutsioon ja see ei ole jõudnud veel kaua tegutseda. Ühel hetkel peavad UÕK juhid otsustama, kas rohkem tegeletakse poliitiliste või usuliste teemadega. Praegu toetub kirik tugevalt Ukraina riigile, et end üles ehitada kui Ukraina suurimat kirikut (Liik et al. 2019, 17). Selline teguviis ei pruugi olla jätkusuutlik. Pikas perspektiivis peab UÕK keskenduma usule, mitte riigile, kui soovib liikmeid juurde saada ja hoida (Liik et al. 2019, 17). Kui kirik sekkub oma tegevuses liigselt poliitikasse, võib see eemale peletada oma sügavalt usklikke liikmeid. Samas võib kiriku seotus igapäevapoliitikaga tekitada vastumeelsust mittereligioossete inimeste seas, kes ei soovi näha ühegi kiriku liigset seotust Ukraina riigiametite ja -juhtidega.

Uue kiriku (UÕK) loomine ei ole eriti muutnud MPUÕKi alluvussuhteid VÕKile. UÕKi asutamisel ühines sellega umbes 100 MPUÕKi kogudust, 2019. aasta märtsiks oli see arv 200, kuid arvestades, et MPUÕKil on 12 000 kogudust Ukrainas (Rohtmets, 2019), on oma kuuluvust vahetanud koguduste arv väga väike. 2019. aasta septembri seisuga oli vähem kui viis protsenti varem MPUÕKi alla kuuluvatest õigeusu kirikutest läinud üle UÕKi jurisdiktsiooni alla (Younger, 2019). Peamiselt on need kirikud olnud Lääne- ja Kesk-Ukrainas (Younger, 2019). UAÕK, KPUÕK ja UKK olid rohkem levinud Ukraina lääneosas (Kozelsky, 2014, 227). Seega ei ole erilist muutust toimunud, kuna Ukraina kesk- ja lääneosad on olnud alati pigem Euroopa-meelsed ja iseseisvust toetanud nii riiklikes kui kiriklikes küsimustes. Kuigi MPUÕKil on suur koguduste arv, ei tähenda see, et suurem osa Ukraina elanikkonnast MPUÕKi toetab. Pärast Venemaa agressiooni Ukraina vastu on MPUÕKi toetus ühiskonnas veelgi langenud (Rohtmets, 2019).

3.3.3 Kirikutevahelised ja -sisesed suhted

Pingeid ei esine ainult erinevate õigeusu kirikute vahel, vaid ka kirikutes sees. KPUÕK saadeti ametlikult laiali pärast UÕKi asutamist ja Epifaniuse uue kiriku valitud juhiks seadmine pidi olema rahumeelne otsus (Younger, 2019). Selline otsus ei sobinud Filaretile, kes oli varem olnud KPUÕKi juht ja aastaid iseseisva Ukraina kiriku loomise eest seisnud (Younger, 2019). 2019. aasta juunis kuulutas Filaret KPUÕKi taasloomise koos tema kokku kutsutud nõukoguga (Younger, 2019). Lõpuks ei osutunud endise kirikujuhi tegevused tulutoovaks, sest kogu UÕKi ametnikkond jäi lojaalseks uuele kirikule (Younger, 2019). Sellised erimeelsused võivad olla tulevikus määravaks suhetes teiste kirikutega. Kui ühe kiriku – millel on riigipoolne toetus – juhid ei suuda omavahel juhtimise üle otsustatud, võib see ühel hetkel anda tagasilöögi. Kõige hullem tagajärg võib olla, et UÕK laguneb omakorda mitmeks väiksemaks omaette kirikuks ja tekitab veel rohkem segadust nii poliitilisel kui ka religioosel maastikul.

Teine kirik on MPUÕK, mille sees Euromaidani liikumine ja sellega kaasnev pingeid tekitas. Mitmed MPUÕKi vaimulikud ei tunnusta separatistide tegevust Ida-Ukrainas (Kilp, 2014). Samaaegselt õigustas kiriku juht patriarh Kirill Vladimir Putini otsust annekteerida Krimm ja kutsus üles seda anneksiooni tunnustama (Kilp, 2014). MPUÕK, mida on peetud Moskva poliitiliseks käepikenduseks, ei ole nii ühtne, kui algselt arvata võib. Patriarhile on julgenud madalama staatusega vaimulikud vastu astuda ja mitte toetada Venemaa agressiivset poliitikat, mis ohustab Ukraina riigi terviklikkust ja suveräänsust. MPUÕKi kogudused (12 500) moodustavad ligi 40% kogu VÕKile kuuluvatest kogudustest (Kilp, 2014). Peamiseks probleemiks MPUÕKis sees on lõhenemine vene- ja ukrainameelseteks (Riistan, 2015). Isegi kui MPUÕKi juhtkond soovib võtta kindla seisukoha seoses Ukraina või Venemaa toetamisega, ei saa ta seda teha, ilma et üks pool kirikuliikmetest ja -vaimulikest kannataks.

Peale teiste olukorda muutvate asjaolude ilmnemist muutus lisaks 2014. aastal MPUÕKi juht. Varasem metropoliit Volodõmõr Sabodan suri 2014. aastal (RISU, 2014) kõigest paar kuud peale konflikti algust. Sama aasta augustis valiti uueks kirikupeaks Onufriy (Interfax Ukraine, 2014). Onufriy'l tuli asuda ametisse hetkel, kui riigis oli hiljuti vahetunud võim, kestis sõjaline sissetung ja separatistid olid riigi idaosas hirmu ning

segadust külvamas. Kõige selle keskel pidi Onufriy näitama, et saab hakkama MPUÕKi juhtimisega.

UÕK peab suutma hoida häid suhteid teiste kirikutega. Kirikute ühendamine ei sõltu lõpuks mitte kirikudiplomaatiast Konstantinoopolis või Moskvast, vaid sellest, mis toimub Ukrainas (Elenskii, 2014, 28). Kui ta soovib kuuluda õigeusu kirikute perre, on vajalik kiriku distantseerumine Ukraina igapäevapoliitikast (Liik et al. 2019, 17). Samuti peab kirik ilmutama valmisolekut suhelda teiste kirikutega ja arvestada nende arvamustega ning kaitsta kõrgemaid väärtusi, mis võivad olla vastuolus Ukraina riiklike eesmärkidega (Liik et al. 2019, 17-18). See on vajalik, et ei tekiks olukorda, kus UÕK jääb hoolimata Konstantinoopoli patriarhaadi toetusest üksinda ning ilma tegeliku mõjuta, kui küsimuse all on religioosse kogukonna heaolu ja olukord riigis. Teiste arvamustega arvestamise puhul peab UÕK jälgima, et ei läheks siiski vastuollu riigiga, sest hetkel toetub ta mitmes mõttes Ukraina riigile.

3.4 Religioon Ukraina seadustes

Ukraina põhiseaduse artikkel number 35 sisaldab endas usuvabaduse seadust. Seal on kirjas, et igal inimesel on isikliku filosoofia ja usuvabadus (Constitution of Ukraine). See seadus annab aluse lisaks vabalt uskumisele või mitte-uskumisele ka loa takistamatult korraldada usulisi tseremooniaid ja rituaale (Constitution of Ukraine). Riik, religioossed organisatsioonid ja haridus on omavahel lahutatud ning mitte ükski religioon ei ole riigi poolt kohustuslik (Constitution of Ukraine). Nende punktide põhjal on riigi põhiseadus küllaltki vaba. Siiski seisab seal, et mitte keegi ei ole vabastatud riigi ees kohustuste või seaduste täitmisest religioossetel põhjustel (Constitution of Ukraine). Kui sõjaväekohustuse täitmine on kodaniku usuliste veendumustega vastuolus, peab ta sooritama alternatiivse mitte-militaarse teenistuse (Constitution of Ukraine). Põhiseaduse põhjal võib järeldada, et iga inimene on vaba oma usku praktiseerima ja tunnistama ning riik seisab religioonist lahus. Viimati täiendati Ukraina põhiseadust 2019. aastal.

Eelneva analüüsi põhjal saab siiski järeldada, et pärast iseseisvumist 1991. aastal on Ukrainas olnud riik mitmel korral seotud õigeusu kirikutega. Näiteks on poliitikud kasutanud kirikuid ära oma maine kujundamiseks. Pärast 2014. aasta kriisi algust on

olnud selgelt näha riigi kaugenemist MPUÕKist ja lähenemist KPUÕKile ning UAÕKile, millest kahest viimasest loodi ühine UÕK.

2019. aasta alguses võeti Ukraina parlamendis vastu seaduseelnõu, mille kohaselt saavad usukogudused hääletada, et valida, millisesse harusse või õpetusse nad kuuluvad (RFE, 2019). Eelnõu on vajalik selleks, et kogudused, kes soovivad vahetada oma kuuluvust MPUÕKi või UÕKi alla, saaksid seda teha.

Kokkuvõte

Käesoleva lõputöö teemaks oli õigeusu institutsioonide olukord Ukrainas kolme kriisiperioodi vältel. Töö kirjutamisel kasutati kvalitatiivset võrdlevat analüüsi. Töö autor koostas kaks tabelit, millest üks oli uurimismudel. Mõlemad tabelid olid aluseks erinevate perioodide võrdlemisel eri näitajate põhjal. Peamisteks allikateks olid varem tehtud akadeemilised uurimused ja arvamus- ning ülevaatlilikud artiklid ajalehtedest ja -kirjadest.

Lõputöö uurimisülesandeks oli leida vastused püstitatud uurimisküsimustele. Esimeseks uurimisküsimuseks oli: „kas õigeusu institutsioonid olid mõjutatud kriisiperioodidel ümbritsevast poliitikas toimuvast“. Teiseks uurimisküsimuseks oli: „millised olid õigeusu kirikute suhted omavahel, Ukraina riigi ja Venemaaga“. Mõlemad uurimisküsimused said vastuse.

Õigeusu institutsioonid olid väga tugevalt mõjutatud kriisiperioodidel ümbritsevast poliitikas toimuvast. Kõigil kolmel perioodil kasutati õigeusu kirikuid ühel või teisel viisil oma eesmärkide saavutamiseks poliitikas eri tegutsejate poolt. Õigeusu kirikute suhted on omavahel olnud keerulised. Üksteise (mitte)tunnustamine on olnud probleemiks igal korral. Selline poliitika on kandunud üle suhetesse Ukraina ja Venemaaga. Ukraina on tunnustanud kirikuid, mis olid uue UÕKi eelkäijad. Venemaa ei ole UÕKi ega selle eelkäijaid kunagi tunnustanud ei riiklikul ega kanoonilisel tasandil. See on tekitanud lisapingeid ka kahe riigi vahel, mitte ainult religioosel tasandil.

Soov luua autokefaalset Ukraina õigeusu kirikut ei tekkinud alles 21. sajandil. Seda üritati Ukraina Rahvavabariigi ajal ning UAÕK loodi 1921. Kuigi aastate vältel on kõige suurem liikmeskond olnud MPUÕKil, siis toetajaid on kõige rohkem omanud KPUÕK. Kirikute olukord on alati olenenud sellest, kes parasjagu võimul on olnud – kas ukraina- või venemeelsed riigipead.

Aastaid 1917-1921 iseloomustab peamiselt UAÕKi asutamine ja selle suhted Vene enamlastega. Kuigi nende ametlik retoorika oli religioonivastane, nähti UAÕKis võimalust oma maine parandamiseks ja toetajate lisandumiseks.

Aastad 1991-1996 paistsid silma mitmete eri konfliktidega usugruppide vahel. Perioodi alguses tekkis kolm õigeusu kirikut: UAÕK, KPUÕK ja MPUÕK. Vaid viimasel oli ametlik tunnustus Moskva ja Konstantinoopoli patriarhide poolt, teised kaks olid mitte-legitiimsed. Kuigi ametlikult üritati hoiduda liigsest familiaarsusest riigi ja kirikute vahel, tekkisid siiski erinevad sidemed institutsioonide vahel. Alates iseseisvumisest on religioosseid organisatsioone kasutatud oma poliitiliste eesmärkide saavutamiseks, näiteks valimistel.

Kriisiperiood 2014-2019 on teinud selgemaks kirikute ustavuse ühele või teisele presidendile. KPUÕK, UKK ja UAÕK näitasid alates 2013. aasta Euromaidani sündmustest, et toetavad euroopameelset Ukrainat ja selle juhte. MPUÕK oli ainuke, kes ei kiitnud heaks Euromaidani ja toetas avalikult venemeelseid separatiste. Siiski on pinged tekkinud ka MPUÕKis, sest selle liikmeskond koosneb vene- ja ukrainameelsetest. Mõlemat osapoolt selles sõjalises konfliktis, kus on esindatud Venemaa ja Ukraina, rahuldada ei saa. 2018. aastal alguse saanud uus UÕK on olnud siiani pigem poliitiline kui religioosne tegutseja. UÕKi on peetud Ukraina endise presidendi Petro Porošenko isiklikuks projektiks ja uue presidendi Volodõmõr Zelenskõi puhul ei ole teada, mis tema plaanid edaspidi uue kirikuga on. UÕKi asutamine tõi endaga etteheited Venemaa suunast ja selle president Vladimir Putin ähvardas, et selline otsus võib endaga tuua kaasa verevalamise.

Ukraina põhiseaduses on kirjas, et riigis on usuvabadus ja isikutel on õigus tunnistada ning praktiseerida oma usku. Oma usuliste veendumuse pärast ei ole õigustatud riigi seadustest ja nendest tulenevatest kohustustest kõrvalejäämine.

Edaspidi saab uurida teemat pikemate ajaperioodide vältel. Näiteks õigeusu institutsioonide olukord Nõukogude Liidus. Või mõne muu usulise kogukonna olukorda selles töös kirjeldatud kolmel kriisiperioodil.

Kasutatud kirjandus

- Blaj, L. 2013. „Ukraine's Independence and Its Geostrategic Impact in Eastern Europe.“ *Debatte* 21 (2-3): 165-181.
- Bociurkiw, Bohdan R. 2002-2003a. „Some Methodological Problems in Writing a History of the Orthodox Church in Interwar Soviet Ukraine (1921-1939).“ *Harvard Ukrainian Studies* 26 (1/4): 51-61.
- Bociurkiw, Bohdan R. 2002-2003b. „The Russian Orthodox Church in Ukraine: The Exarchate and the Renovationists, and the "Conciliar-Episcopal" Church, 1920-1939.“ *Harvard Ukrainian Studies* 26 (1/4): 63-91.
- Brik, Tymofii. 2019. „When Church Competition Matters?: Intra-doctrinal Competition in Ukraine, 1992-2012.“ *Sociology of Religion* 80 (1): 45-82.
- Colgan, Jeff D. & Thijs Van de Graaf. 2017. „Russian gas games or well-oiled conflict? Energy security and the 2014 Ukraine crisis.“ *Energy Research & Social Science* (24): 59-64.
- Constitution of Ukraine. <https://www.refworld.org/pdfid/44a280124.pdf> (külastatud 12. mai, 2020).
- Curanović, Alicja. 2007. „The attitude of the Moscow Patriarchate towards other Orthodox churches.“ *Religion, State & Society* 35 (4): 301-318.
- Davies, L. 2016. „Russia's 'Governance' Approach: Intervention and the Conflict in the Donbas.“ *Europe - Asia Studies* 68 (4): 726-749.
- Denysenko, Nicholas E. 2014. „Chaos in Ukraine: the churches and the search for leadership.“ *International journal for the Study of the Christian Church* 14 (3): 242-259.
- Druzenko, Gennadiy. 2010. „Religion and the Secular State in Ukraine.“ Lk 719-736. <https://www.iclrs.org/content/blurb/files/Ukraine.1.pdf> (külastatud 4. mai, 2020).
- Elenskii, Viktor. 2014. „Ukrainian Orthodoxy and the Ukrainian Project.“ *Russian Politics & Law* 52 (4): 7-33.

Fagan, Geraldine & Aleksandr Shchipkov. 2001. „'Rome is not our Father, but neither is Moscow our Mother': Will there be a Local Ukrainian Orthodox Church?“ *Religion, State & Society* 29 (3): 197-205.

Ford, Chris. 2007. „Reconsidering the Ukrainian Revolution 1917–1921: The Dialectics of National Liberation and Social Emancipation.“ *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe* 15 (3): 279-306.

Gilley, Christopher. 2017a. „Fighters for Ukrainian independence? Imposture and identity among Ukrainian warlords, 1917-22.“ *Historical Research* 90 (247): 172-190.

Gilley, Christopher. 2017b. „Untangling the Ukrainian Revolution.“ *Studies in Ethnicity and Nationalism* 17 (3): 326-338.

Gould-Davies, N. 2020. „Russia, the West and Sanctions“. *Survival* 62 (1): 7-28.

Interfax Ukraine. 2014. „Metropolitan Onufriy of Chernivtsi and Bukovyna elected head of Ukrainian Orthodox Church (Moscow Patriarchate)“, 13. august, <https://en.interfax.com.ua/news/general/218253.html> (külastatud 12. mai, 2020).

Kilp, Alar. 2014. „Kas Ukrainas käib ususõda?“ *Maaleht*, 10. juuli.

Kilp, Alar. 2018. „Samm lähemal Ukraina autokefaalsele kirikule.“ Eesti Kirik, 17. oktoober <http://www.eestikirik.ee/samm-lahemal-ukraina-autokefaalsele-kirikule/> (külastatud 8. mai, 2020).

Kormina, Jeanne & Vlad Naumescu. 2020. „A new 'Great Schism'? Theopolitics of communion and canonical territory in the Orthodox Church.“ *Anthropology Today* 36 (1): 7-11.

Kozelsky, Mara. 2014. „Religion and the crisis in Ukraine.“ *International journal for the Study of the Christian Church* 14 (3): 219-241.

Kullamaa, Kaarel & James Sherr. 2019. *The Russian Orthodox Church: Faith, Power And Conquest.* <https://icds.ee/wp->

[content/uploads/2019/12/ICDS_EFPI_Report_The_Russian_Orthodox_Church_Sherr_Kullamaa_December_2019.pdf](#) (külastatud 30. aprill, 2020).

Liik, Kadri, Metodiev, Momchil & Nicu Popescu. 2019. „Defender of the Faith? How Ukraine’s Orthodox Split Threatens Russia.“ 30. mai https://www.ecfr.eu/page/-/defender_of_the_faith_how_ukraines_orthodox_split_threatens_russia.pdf (külastatud 4. mai, 2020).

Masci, David. 2019. „Split between Ukrainian, Russian churches shows political importance of Orthodox Christianity.“ 14.jaanuar. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/01/14/split-between-ukrainian-russian-churches-shows-political-importance-of-orthodox-christianity/> (külastatud 8. märts, 2020).

Miller, Christopher. 2019. „Ukraine’s crisis of Faith. The Kiev-Kremlin conflict catalyzes a religious schism centuries in the making.“ *Politico*, 30. aprill.

Onuch, Olga & Gwendolyn Sasse. 2016. „The Maidan in Movement: Diversity and the Cycles of Protest.“ *Europe-Asia Studies* 68 (4): 556-587.

Radio Free Europe (RFE). 2019. „Ukrainian Parliament Adopts Law On Religious Communities' Affiliation.“ 17. jaanuar <https://www.rferl.org/a/ukrainian-parliament-adopts-law-on-religious-communities-affiliation/29715359.html> (külastatud 12. mai, 2020).

Rap, Myroslava. 2015. „The Conflict between Traditional Christian Churches in Ukraine as a Conflict of Identities: Where to Search for the Prospects of Reconciliation? A Reflection in the Light of the Theories of Paul Ricoeur and John Paul Lederach.“ *Political Theology*, 16 (3): 201-225.

Religious Information Service of Ukraine (RISU). 2014. „Metropolitan Volodymyr of Kyiv and All Ukraine Dies“, 5. juuli, https://risu.org.ua/en/index/all_news/orthodox/uoc/56952 (külastatud 12. mai, 2020).

Reshetar, John S. 1951. „Ukrainian Nationalism and the Orthodox Church.“ *The American Slavic and East European Review* 10 (1): 38- 49.

Riistan, Ain. 2015. „Ukraina konfliktit teopoliitikast: Moskva patriarhaadi perspektiiv.“ *Kirik & Teoloogia*, 20. märts.

Rohtmets, Priit. 2019. “The Autocephaly of the Ukrainian Orthodox Church and the Future of the Eastern Orthodox Church”, *Diplomaatia*, 1. märts <https://icds.ee/the-autocephaly-of-the-ukrainian-orthodox-church-and-the-future-of-the-eastern-orthodox-church/> (külastatud 6. mai, 2020).

Sauchelli, Andrea. 2016. „The definition of religion, super-empirical realities and mathematics.“ *Neue Zeitschrift für systematische Theologie und Religionsphilosophie* 58 (1): 67-75.

Senyk, Sophia. 2011. „The Orthodox Church in Ukraine in the Twentieth Century.“ *The Orthodox Church in Eastern Europe in the Twentieth Century*, ed. Christine Chaillot. Bern: Peter Lang AG, International Academic Publishers, 323-354.

Shestopalets, Denys. 2020a. „Church and State in Ukraine after the Euromaidan: President Poroshenko's Discourse on Religion, 2014-2018.“ *Politics and Religion* 13 (1): 150-179.

Shestopalets, Denys. 2020b. „Churches, Politics, and Ideological Struggles in Ukraine: The Case of the Euromaidan Protests (2013-2014).“ *Politics, Religion & Ideology* 21 (1): 46-67.

Shlikhta, Natalia. 2016. „Eastern Christian Churches Between State and Society: An Overview of the Religious Landscape in Ukraine (1989–2014).“ *Kyiv-Mohyla Humanities Journal* 3: 123–142.

Shyrokykh, Karina. 2018. „The Evolution of the Foreign Policy of Ukraine: External Actors and Domestic Factors.“ *Europe-Asia Studies* 70 (5): 832-850.

Smolkin, Victoria. 2019. „Why a centuries-old religious dispute over Ukraine’s Orthodox Church matters today.“ *The Conversation*, 19. veebruar.

Svoboda, Karel. 2019. „On the Road to Maidan: Russia's Economic Statecraft Towards Ukraine in 2013.“ *Europe-Asia Studies* 71 (10): 1685-1704.

Sõnaveeb. <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/kriis/1> (külastatud 26. aprill, 2020).

Sysyn, Frank E. 1983. „The Ukrainian orthodox question in the USSR.“ *Religion in Communist Lands* 11 (3): 251-263.

Turkina, Ekaterina. 2015. „Russia- Ukraine Crisis: Value-Based and Generational Perspective.“ *Studies In Ethnicity & Nationalism* 15 (1): 185-197.

Wasyliw, Z.V. 2007. „Orthodox church divisions in newly independent Ukraine, 1991-1995.“ *East European Quarterly* 41 (3): 305-322.

Wawrzonek, Michał. 2014. *Religion and Politics in Ukraine: The Orthodox and Greek Catholic Churches as Elements of Ukraine's Political System*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Younger, Katherine. 2019. „The changing dilemmas of Ukrainian Orthodoxy.“ *Eurozine*, 8. november.

SITUATION OF ORTHODOX INSTITUTIONS IN UKRAINE DURING THREE CRISIS PERIOD

Elo Sihv

Summary

Religion has always played a part in politics. In 21st century it may not seem so but it sticks out in a lot of countries. Religion has a power to divide people or bring them together.

In this bachelor's thesis the main task was to find answer to what has been Ukraine's situation during three crisis periods: 1917-1921, 1991-1996 and 2014-2019. There were two questions which needed answers: 1) have Orthodox institutions been affected by politics during the crisis periods?; 2) how have been relationship between Orthodox churches, between Ukrainian state and Orthodox churches and between Russia and Ukrainian state and Orthodox churches?

Ukraine has been chosen as a country to study because during the last seven years a lot has happened there both politically as religiously. To put things in perspective there were two other crisis period chosen.

In the first chapter there is an overview of Orthodox in Ukraine and overview of historical situation during three crisis periods. In the second chapter there is methodology how this thesis was written, and which research method was used. In the third chapter there is analysis of how the crisis periods have affected politically Orthodox institutions in Ukraine.

In conclusion, Orthodox churches have been affected by crisis periods quite harshly. During every period they have been used as political toys. Relationships between different actors have been difficult and fiery.

Mina, Elo Sihv, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Õigeusu institutsioonide olukord Ukrainas kolme kriisiperioodi vältel,“ mille juhendaja on Alar Kilp,

1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Elo Sihv, Tartus, 18. mai 2020

(allkiri)